

UOT:37.

**AİLƏLƏRDƏ SOSIAL-TƏRBIYƏVİ İŞLƏRİN TƏŞKİLİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ***dosent Eminli Tovuz Bəxtiyar qızı**Gəncə Dövlət Universiteti**E-mail: tovuz.emni@bk.ru*

**Xülasə:** *Məqalədə göstərilir ki, müasir ailələrdə sosial-tərbiyəvi işlərin təşkili zamanı bir çox mühüm tələblər gözlənilməlidir. Onlardan biri də ailə üzvlərinin (baba, nənə, ata, ana ilə birlikdə daha bir neçə yaxın adamlar – böyük bacı, qardaşlar, hələ ailə həyatı qurmamış əmilər və bibilər və s.) gün ərzində münasibətlərində, rəftarlarında, oyun və nahar vaxtında mümkün qədər ədəb-ərkana, mədəni davranış qaydalarına əməl etməli, verilmiş tələbin vahidliyi gözlənilməli, doğruluq və düzlükləri ilə onlara örnək olunmalıdırlar. Belə olarsa, ailə üzvləri onların əhatəsində böyüyən kiçiklərin tərbiyəsinə kömək göstərmiş olarlar.*

**Açar sözlər:** ailə tərbiyəsi, sosial-tərbiyəvi iş, ailə üzvləri, tələblərdə vahidlik, valideyn əxlaqı.

**Key words:** family education, social and educational work, family members, unity of requirements, parental morality.

**Ключевые слова:** семейное воспитание, социально-воспитательная работа, члены семьи, единство требований, родительская нравственность.

Övladları üçün yaşayıb-yanan, cəfa çəkən, onun böyüməsinə, xoşbəxt yaşamasına ömrünü gilə-gilə əridən valideyn cütündə ata aparıcıdır. Ata xisləti, ata zabiti, ata məhəbbəti uşağın inkişafında və tərbiyəsində əvəzsizdir. Uşağın güvən yeridir, ata! Onun ürəkli, cəsur, qorxmaz böyüməsinin səbəbkarıdır ata! Ata ailəsinin, övladlarının, bütövlükdə evinin qurucusudur; Ata ailənin qeyrət, ar, namus keşikçisidir! O, ata qüdrəti ilə balalarının gələcəyinin azad, xoşbəxt, bəxtəvər yaşayışının bələdçisidir!

Azərbaycanlı ata ilk növbədə, oğluna kişilik, bütövlük, namusluluq, Vətən təəssübkeşliyi, milli ləyaqət aşılmalıdır. Azərbaycanlı oğlu cəsur, mərd olmalı, anasının, bacısının namusunu qorumaq, Vətənin mübariz əsgəri kimi yadellilərdən qəhrəmanlıqla müdafiə etməlidir.

Ata övladlarının təlim-tərbiyəsinin zəhmətini ana ilə müştərək çəkməlidir.

Süleyman padşahın yanına iki qadın gəlir və xahiş edirlər ki, onların şərini kəssin. Onlar südəmər bir uşağın üstündə mübahisə edirlər. Hər ikisi uşağın əsl anası kimi çıxış edirlər. Süleyman padşah bir az fikirləşib deyir ki, uşağı iki yerə şaqqalayıb, hərəsinə bir şaqqa versinlər. Qadınlardan biri buna razılaşırsa, ikincisi isə ağlayıb yalvararaq deyir ki, uşağa toxunmayın, qoyun uşaq o biri qadına qalsın. Süleyman padşah əmr edir ki, uşağı ikinci qadına versinlər, onun əsl anası odur.

Əsl ananın “şaqqalamayın!” – deyə haray qoparması, gözyaşı tökməsi – onun analığından gələn yalvarışdır. Ana istəməz ki, övladının ayağına tikan bata, daş dəyər. Ana özü ac qalar, susuzluğa dözər, yuxusuz keçinər, ancaq son tikəsini, axırıncı damla su payını övladına verir. O, övladı üçün bütün əzablara hazırdır, təki övladı sağlam və xoşbəxt yaşasın. Məhz bu səbəbdən M.Şəhriyar deyirdi ki, həyatda yaxşılıq bacarmayanlar ana məhəbbətindən məhrum olanlardır. Tərbiyədə ananın rolu atalar sözündə çox sərrast ifadə olunubdur: “Ağıl ana südü ilə verilməyibse, özgəsindən gözləmə”. Ərəblər isə çoxdan deyirlər ki, üç şey adamın gözünü işıqlandırır: yaxşı arvad, ağıllı oğul, mehriban qardaş. Unutmayaq ki, yaxşı oğulu və onun qardaşını da dünyaya gətirən, tərbiyə edən anadır.

Ağrıda, əzab çəkəndə, tənhalıq duyğusu bizi bürüyəndə harayımıza sövq-təbii olaraq ilk əvvəl anamızı çağırırıq: “Ay, ay ana!”, “Haradasan ana?!”, “Sənə qurban olum, köməyimə çat ana!” Əgər anamız yaşayırsa, elə həmin an başımızın üstünü kəsir, ağlayır, göz yaş tökür, insanları övladı üçün köməyə çağırır. Özünün şirin dili, əlinin hərəkəti, gözünün qorası ilə balasına şəfa verir. O, övladı bir balaca toxtayınca, özünə gəlincəyə kimi çörək yemir, su içmir. Elə hey əllərini göylərə qaldırır, uca tanrıdan balasına şəfa diləyir. Elə ki, balası bir azca şəfa tapır, ana özünü dünyanın xoşbəxti sanır, şadlanır, sevinir, çöhrəsinə dirilik rəngi gəlir. Bütün bunların müqabilində övladın borcu belə analara qurban olmaqdır, onları əzizləmək, yaşatmaq, yaxşı əməlləri ilə ana ömrünü uzatmaqdır.

Çoxumuzun anamız belə olub. Bizi dünyaya gətirəndən əbədiyyətə köçuncəyə qədər özlərini övladlarına fəda ediblər. Bizi oxşayıb, sevir, ayaqüstə qaldırır, məktəbə göndərib, yedirib, içirib, geyindirib... yaşadıblar bizi ömürlərindən kəsə-kəsə! Yaşadıblar bizi, ac-susuz qala-qala! Yaşadıblar bizi, yuxusuz gecələri kipriklərinə götürə-götürə!

Bütün bu əzablarına baxmayaraq, onların analıq hissələrindən, duyğularından hədsiz istifadə edənlər də olub: ana evdə və istehsalatda işlədikdən sonra, övladlarının ev tapşırıqlarının icrasına kömək göstərər, məktəbə valideyn iclaslarına gedib, onlar üçün bazarlıq edib, paltarlarını yuyub, yeməklərini hazırlayıb... Qadın işi də, kişi işi də görüb onlar.

Qadının evinə, ərinə, övladına münasibətinə görə onları öyrənib qiymətləndirən şəxslər çox olmuşdur. Onlardan biri Əli ibn Sinadır. O, qadınların üç mühüm əxlaqi keyfiyyətə sahib olmalarını zəruri hesab edirdi: 1) ağıllı olmalarını; 2) həyalı olmalarını; 3) fərasətli və dərəkəli olmalarını.

N.Tusi isə bununla əlaqədar deyirdi: “Yaxşı qadın ana, dost və kənizə oxşar;

Ləqayətli qadını anaya ona görə oxşatmışlar ki, ərinin yanında olmasını istər, səfərə gedəndə darıxar, onun arzu və istəklərini yerinə yetirməklə əzab və əziyyətə dözər, ana da övladı üçün belə edər.

Dosta ona görə oxşatmışlar ki, əri nə versə razı qalar, vermədiyini üzürlü sayar, malını ondan əsirgəməz, heç yerdə onun əleyhinə çıxmaz.

Kənizə ona görə oxşatmışlar ki, qayğı göstərməkdə, qulluq etməkdə əlindən gələni əsirgəməz, ərinin danlağına dözər, eyblərini örtər, tərifləyər, çörəyini itirməz, ərinin xoşuna gəlməyən işləri görməz...”.

Yazıya hələ köçürülməmiş qədim bir nağılımızda qadınlar evinə, ailəsinə diqqətinə görə üç qrupa bölünürlər:

Birinci qrup qadınlar – “horulu-hop” adlanırlar. Onlar ailənin gəlirini məsrəfsiz xərcləyir, normadan artıq və müxtəlif növ yeməklər bişirib yeyər, qənaətlə araları olmaz;

İkinci qrup qadınlar – “cırılı-cırp” adlanırlar. Belələri daha çox dəbdəbə ilə geyinməyə can atırlar. Onlar hər dəfə təzə paltar həvəsi ilə çoxlu parça alar, cırar, biçər, tikər. Nəticədə də ya bəyənlər, ya da bəyənməyərlər?!

Üçüncü qrup qadınlar – “qırı-qırp” adlanır və əsl evdar qadın hesab olunurlar. Onlar əyinlərindən, boğazlarından kəsər, qənaətlə yaşayar və bununla da ailənin dolanışığını təmin edərlər.

Qadınlar haqqında

aşağıdakı deyim isə “Kitabi-Dədə-Qorqud”dandır: Ozan deyir: “Arvadlar dörd cürdür: birisi soysoldurandır; birisi toydoldurandır; birisi evin dayığıdır; birisi necə deyəsən, boyandır”.

Qadınların bir qismi ana olsalar da, ancaq ailəyə, övlada, qonağa, el-obaya münasibətdə müxtəlifdirlər. Hərənin öz aləmi, öz dünyası vardır. Bunları iki böyük imamın deyimindən də görürük. Onlardan biri Əli ibn Əbutalibdir. O, deyibdir: “pis qadınlardan uzaq olun, onlardan qorxun. Qadınlarla iş barədə məsləhətləşməyin, ancaq onlara qarşı səxavətli olun ki, bə-bic işlərə əl atmasınlar”. Sonra da deyibdir: “Kim ki, aza qane olmadı, o ağlını itirər”. Əli İbn Əbutalib bununla heç də bütün qadınları nəzərdə tutmurdu. O, ailəsinin qədrini bilməyən, övladlarına analıq etməyi bacarmayanları nəzərdə tuturdu. Etiraf edək ki, azərbaycanlı qadınlardan belələri azdır. Kaş, millətimizdə bu cür qadın olmayaydı.

Qadınlarla bağlı indi deyəcəyimiz fikirləri isə Ömər İbn Əl-Xəttab demişdir: “Qadınlar üç cür olurlar: birincisi allaha sitayiş eləyən, allahdan qorxan, ərinə sevən, doğub törəyən, ərinin yaxşı günündə də, pis günündə də ona həmdəm olan qadın; ikincisi yalnız uşaqlarının qeydinə qalan, üçüncüsü, tövqi lənət olub ərinin boğazına keçən. Kişilər də üç cür olur: birincisi öz ağı ilə iş görən, fərasətli kişilərdir; ikincisi, daha fərasətli kişilərdir ki, başına bir iş gələndə ağıllı adamlarla məsləhətləşirlər, onların dediyi kimi eyləyirlər; üçüncüsü, qətiyyətsiz düz yoldan bixəbər, məsləhətçi sözünə qulaq asmayan kişilərdir”.

Deyilənlərdən aydın olur ki, uşaqların tərbiyəsində daha çox ağırlıq ata-ananın çiyinə düşür. Onların işgüzar, əlbir, ardıcıl zəhmətləri sayəsində övladları ürəklərinə, istəklərinə böyüyür, cəmiyyətdə özlərinə tərbiyələri müqabilində yer tuturlar. Fikrimizi çoxlu sayda müdriklərin dedikləri kəlamlar da təsdiq edir. Ərəb atalar sözündə deyilir: “Ata-ana şöhrətinin şöləsi uşaqların da üzərinə düşür”. Aşağıdakı fikirlər isə V.A.Suxomlinskiyə aiddir: “Uşaq valideynlərin əxlaqi həyatının güzgüsüdür”. “...günəş bir damla suda əks olunduru kimi, ana və atanın əxlaqi saflığı da uşaqda əks olunur”. Yazıçı-jurnalist Nurəddin Babayev isə ata-ananın zəhmətinin müqabilində övladlardan hörmət tələb edir: “Övlad üçün dünyada valideyndən əziz, valideyndən mehriban heç kəs yoxdur. Valideynlərinin qədrini bilməyən, onu sevməyən, övlad Vətənin də qədrini bilməz, xalqını da sevə bilməz”. İndi deyəcəyimiz sözlər isə “Kəlilə və Dimnə”dəndir: “Ana və ataya ona kerə hörmət etmək lazımdır ki, hər ikisi sənə ilə yaranan arasında vasitədir”.

Ömrünü kimsəsiz və tənha keçirmiş görkəmli Amerika yazıçısı Edqar Po bütün ömrü boyu anasının kiçik portretini boynunda gəzdirmişdir. Bəlkə də elə ana alqışının nəticəsidir ki, Edqarın Baltimardakı qəbir daşının çatları arasında bitən təbii güllər onun məzarını ağuşuna alıb. Bəlkə bu güllər ana alqışından bitib?!... Kim bilir?!

Məhəmməd Peyğəmbər deyirdi: “Kiçiyinizin halına acımayan, böyüyümüzün haqqını bilməyən bizdən deyil”. M.Şəhriyar yazırdı: “Ey inkişafda olan bəxtiyar gənc! Təcrübəli qocadan gələcək yolunu öyrən”. M.Əhvədi isə yazırdı: “Qocalığa cavanlıqdan hazırlıq aparmaq lazımdır”. Bu hazırlığın bir yolu da şübhəsiz ki, qocalarla bir yerdə yaşayıb, onların nümunəsini əxz etməkdir. Bu fikir baxımından, Adidey atalar sözündə deyilir: “Yaxşı qoca olmayan yerdə yaxşı cavan da olmaz”. Madaqasqarlılar isə bunu daha sərras deyiblər: “Qocalar arasındakı uşaq aqıl olar”.

Bir çox ailələrdə baba, nənə, ata, ana ilə birlikdə daha bir neçə yaxın adamlar – böyük bacı, qardaşlar, hələ ailə həyatı qurmamış əmilər və bibilər... vardır. Bir halda ki, onlar kiçik yaşlı uşaqlarla birlikdə yaşayır, deməli, həmin uşaqların tərbiyəsində onların da müəyyən təsirləri vardır. Onlar gün ərzində azı bir neçə saat uşaqla birlikdə olur, eyni süfrədə nahar edir, televiziya baxır, onların bağçaya, məktəbə aparılıb-gətirilməsində, bütün bu kimi qarşılıqlı münasibətdə, kiçiklərin tərbiyəsində iştirak etmiş olurlar. Buna görə də, münasibətlərində, rəftarlarında, oyun və nahar vaxtında mümkün qədər ədəb-ərkana, mədəni

davranış qaydalarına əməl etməklə verilmiş tələbin vahidliyinin gözləməklə, doğruluq və düzlükləri ilə onlara örnək olmalıdırlar. Belə olarsa, ailə üzvləri onların əhatəsində böyüyən kiçiklərin tərbiyəsinə kömək göstərmiş olarlar.

#### *Ədəbiyyat*

1. Abbasov A.N. Ailə pedaqogikası. – Bakı: Mütərcim, 2019.
2. Abbasov A.N. Milli əxlaq və ailə etikası. – Bakı: Mütərcim, 2016.
3. Əliyev R.İ. Şəxsiyyət psixologiyası. – Bakı: Nurlan, 2010.
4. Babayev N. Qızlar söz istəyir. – Bakı: Gənclik, 1977.
5. Bayramov Ə.S. Psixoloji düşüncələr. – Bakı: "Səda", 1994
6. Bünyadov T.Ə. Əsrlərdən gələn səslər. – Bakı: Azər nəşr, 1993.
7. Kazımov N.M. Məktəb pedaqogikası. – Bakı: OKA Ofset, 2016.

### **ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНО-ВОСПИТАТЕЛЬНЫХ РАБОТ В СЕМЬЯХ**

*Эминли Товуз Бахтияр кызы*

#### *Резюме*

В статье показано, что при организации социально-воспитательных работ в современных семьях следует учитывать множество важных требований. Одно из них заключается в том, что члены семьи (дедушка, бабушка, отец, мать и еще некоторые близкие люди – старшая сестра, братья, дяди и тети, еще не вступившие в брак и др.) в течение дня должны максимально соблюдать правила этикета и культурного поведения в своих отношениях и поведении, во время игр и ужина, тем самым соблюдать единство данного требования, быть для них примером правдивости и честности. В этом случае члены семьи помогут в воспитании малышей, которые растут вокруг них.

### **ORGANIZATIONAL FEATURES OF SOCIAL AND EDUCATIONAL WORK IN FAMILIES**

*Eminli Tovuz Baxtiyar*

#### *Summary*

The article shows that when organizing social and educational work in modern families, many important requirements should be taken into account. One of them is that family members (grandfather, grandmother, father, mother and some other close people - older sister, brothers, uncles and aunts, not yet married and others) must observe the rules of etiquette and cultural behavior as much as possible in their relationships and behavior during the day, during games and dinner, thereby observing the unity of this requirement, being an example of truthfulness and honesty for them. In this case, family members will help in raising the kids who grow up around them.

*Rəyçi: prof. Ş.T. Tağıyev*

*Ümumi pedaqogika kafedrasının 04 oktyabr 2023-cü il tarixli iclasın 02 sayılı protokolu*

*Daxil olma tarixi 26 oktyabr 2023-cü il*